

JUHLAJULKAISU

LASSI KILPI

1920 • 4/2 • 1990

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1989 Vammalan Kirjapaino Oy

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-116-2

ISBN 978-951-855-868-5 (PDF)

Kotiuttavatko suomalaiset yritykset ulkomaisten sijoitustensa tuotot?

1. Sijoitukset ulkomaille

Suomalaisten yritysten kansainvälistyminen laajamittaisena ilmiönä alkoi pari vuosikymmentä myöhemmin kuin ruotsalaisten yritysten. Vauhti onkin sitten ollut sitä nopeampaa. Suomalaisyhtiöiden vuosittaiset investoinnit ulkomaille ylittävät jo reippaasti 5 miljardin markan rajan.

Voi olla, että monen kansainvälistyjän henkiset resurssit todetaan riittämättömiksi ankarassa kansainvälisessä kilpailussa. Ulkomaisten operaatioiden tappioihin liittyvä verotuksellinen problematiikka onkin viime vuosina tullut tutuksi yritysverotuksen parissa työskenteleville. Nykymaailmassa tappiollisten ulkomaisten tytäryhtiöiden kanssa ei voida kuitenkaan kovin kauan painiskella, vaan epäonnistumisen sattuessa yrityksistä on luovuttava.

Kun yritys tekee suuria investointeja, keskeisenä päätöksenteon kriteerinä on laskettu tai oletettu tuotto sijoitukselle. Tuotto-odotukset vaihtelevat yrityksittäin, maittain ja toimialoittain, mutta karkeana keskimääräissääntönä voidaan pitää 15 %:n tuotto-odotusta sijoitukselle. Tämä merkitsee sitä, että lähivuosina suomalaisten yritysten ulkomaisten sijoitusten tuoton pitäisi olla miljardiluokkaa. Suomen kansantalouden kannalta ei ole yhdentekevää, jätetäänkö nuo voitot ulkomaille vai kotiutetaanko ne Suomeen. Verotustekijöillä saattaa olla merkittäväkin rooli yritysjohton tehdessä voittojen kotiuttamispäätöksiä.

2. Tilanne ennen kokonaisverouudistusta

Jos suomalaisyritys saa osinkoja valtiosta, jonka kanssa meillä ei ole verosopimusta, ovat osingot ankaran verotuksen kohteena. Ulkomailta sijaitsevaa yhtiötä verotetaan tietenkin normaalisti sen maan lain-

säädännön mukaan. Kun yhtiö jakaa verojen jälkeen saamansa voiton Suomeen, joutuu tuo osinko lähdemaassa yleensä vielä verotuksen kohteeksi. Tällaisen ulkomailta kotiutetun voiton verottaminen toteutetaan kolmannen kerran Suomessa, koska ulkomailta saadut osingot ovat täällä saajansa veronalaista tuloa. Vaikka osingonsaaja voikin tietyin rajoituksin vähentää verostansa ulkomailta maksetun lähdeveron, muodostuu kokonaisverorasitus niin ankaraksi, että osinkojen kotiuttaminen valtiosta, jonka kanssa Suomella ei ole verosopimusta, ei voi olla järkevää. Käytettävissä olevat tilastot osoittavat, että tällaisista valtioista ei 70- ja 80-luvuilla ole kotiutettu osinkoja lainkaan.

Jos verosopimus on olemassa, muuttuu osinkoverotuksen kokonaiskuva aivan toiseksi. Tosin ulkomaista tytäryhtiötä verotetaan sen sijaintivaltion lakien mukaan, eikä verosopimus vaikuta siihen. Sen sijaan ulkomailta perittävää lähdeveroa verosopimukset alentavat usein olennaisesti. OECD:n mallisopimuksen mukaan suorille investoinneille maksetuista osingoista voidaan periä vain 5 %:n lähdevero ja useat Suomen sopimukset seuraavat OECD:n mallia. Tosin joissakin sopimuksissa, kuten Saksan Liittotasavallan sopimuksessa, lähdeverotuksen taso on jonkin verran korkeampi. Alankomaista ja Irlannista kotiutettavista osingoista ei taas peritä lähdeveroa lainkaan.

Vanhassa osinkovähennykseen perustuvassa järjestelmässä kotimaisen osakeyhtiön toiselta kotimaiselta osakeyhtiöltä saamat osingot ovat olleet pääsääntöisesti verovapaita. Suomen verosopimuksissa tämä niin sanottu ketjuverotuskielto ulotettiin koskemaan myös verosopimusvaltioista saatavia osinkoja. Kun ulkomailta saatuja osinkoja ei veroteta, ei myöskään ole olemassa mitään veroa, josta ulkomailta maksettu lähdevero voitaisiin vähentää. Verosopimuksen sallima lähdevero on näin ollen jäänyt osingonsaajan lopullisesti kannettavaksi.

Vanhassa osinkovähennysjärjestelmässämme osinkovähennyksen määrää laskettaessa on vähennetty toiselta kotimaiselta osakeyhtiöltä saadut osingot. Näin on vältetty osinkovähennyksen moninkertainen vaikutus. Vähentämismääräys ei kuitenkaan koske ulkomailta saatuja osinkoja, koska ne perustuvat verosopimuksen määräyksiin eikä niitä tällöin voida muutoin rinnastaa kotimaasta saatuihin osinkoihin. Suomalaisen emoyhtiön ulkomailta saamat osingot ovat näin verotuksellisesti edullisemmassa asemassa kuin suomalaiselta yhtiöltä saadut osingot. Jos suomalaisyhtiö kotiuttaa verosopimusvaltiosta osinkoja ja jakaa ne edelleen osakkeenomistajilleen, vähentää tämä Suomesta ansaitun tulon verotusta.¹ Kysymyksessä on lainsäädäntöön jäänyt

¹ Ulkomailta saatujen osinkojen verotusongelmista osinkovähennysjärjestelmän aikana ks. Heikki Niskakangas, Ulkomaiselta tytäryhtiöltä saatavien osinkojen verottaminen, Verotus 2/1984 s. 117 ss.

systemaattinen virhe, jonka oikaisemista on suunniteltu jo yli kymmenen vuoden ajan.

Ulkomaisten osinkojen lievän verotuskohtelun olisi luullut johtaneen siihen, että erityisesti niin sanotun osingonjakopakon alla elävät pörs-siyhtiöt olisivat kotiuttaneet runsaasti ulkomaisia voittoja Suomeen. Näin ei kuitenkaan ole käynyt. Suomen Pankin tilastojen mukaan suomalaiset yritykset ovat saaneet osinkoja ulkomailta vuosittain vain 100—200 miljoonaa markkaa. Näin vähäinen osinkojen kotiuttaminen johtunee lähinnä kolmesta syystä.

Ensinnäkin taitaa olla niin, että merkittävä osa ulkomaisista tytäryhtiöistä on käynyt tappiolla. Ulkomailta ei siis kertakaikkiaan ole syntynyt kovin paljon sellaisia voittoja, joiden kotiuttamista emoyhtiön johto olisi voinut harkita. Toisena syynä saattaa olla se, että olemme eläneet suurten ulkomaisten sijoitusten aikaa. Tilanteessa, jossa ulkomaille investoidaan suuria rahasummia, ei välttämättä kannata harkita vanhojen voittojen kotiuttamista tänne. Kolmanneksi voi mainita yritysten mahdollisuudet järjestellä tulostaan muilla keinoin. Suomen yritysverolainsäädäntö on sisältänyt runsaasti kohtia, joita hyödyntäen suurimmat suomalaisyhtiöt ovat välttyneet valtionverotukselta usein kokonaan ja kunnallisverotuskin on onnistuttu laskemaan alhaiselle tasolle. Ulkomaisten osinkojen tuomaa verosuunnittelupotentiaalia ei siis todellakaan ole tarvittu.

3. Osinkoverotuksen uudistuksen tausta

Siirryttäessä yhtiöveron hyvitysjärjestelmään yhtenä perusteluna käytettiin, että Suomen asema vahvistuu järjesteltäessä Suomesta ulkomaille maksettavien ja ulkomailta tänne tulevien osinkojen verotusta. Yhtiöveron hyvitysjärjestelmän katsottiin siis sopivan paremmin kansainvälisten osinkovirtojen verotuksen järjestämiseen kuin vanha osinkovähennysjärjestelmä.²

Professori Tikka esitti yritysverotuksen uudistamistoimikunnan mietinnössään, että ulkomailta saadut osingot säädettäisiin saajansa veronalaiseksi tuloksi Suomessa.³ Hänen ehdotuksensa mukaan osingot voitaisiin kuitenkin vapauttaa Suomen verotuksesta, jos verotus estäisi ulkomaisten osinkojen kotiuttamisen tänne. Valtiovarainministeriön työryhmässä, joka valmisti lakia yhtiöverotuksen hyvitysjärjestelmäksi, taas katsottiin, että ulkomailta saadut osingot voisivat olla verova-

² Ks. esim. yritysverotuksen uudistamistoimikunnan mietintö (1987: 39) s. 45 ss.

³ Ks. *ibid.* s. 51.

paita.⁴ Kun laki yhtiöveron hyvityksestä sitten sai lopullisen muotonsa, olivat ulkomailta saadut osingot jääneet veronalaisiksi.

4. Osingot ei-verosopimusvaltiosta

Vanhan järjestelmän aikana ei-verosopimusvaltiosta osinkoja ei kotiutettu Suomeen lainkaan. Syynä kotiuttamatta jättämiselle lienee muun ohessa ollut korkea verotus. Uuden lainsäädännön mukaan verotus pysyy edelleen korkeana.

Maat, joiden kanssa Suomi ei ole solminut verosopimusta, ovat yleensä taloudellisesti alikehittyneitä maita. Yritysverotuksen taso ja toteuttamistapa vaihtelee niissä suuresti. Silti on selvää, että näihin kehitysmaihin sijoitetut tytäryhtiöt maksavat veroa sikäläisen yritysverotusnormiston mukaisesti. Suomeen maksettavista osingoista peritään myös lähdevero, jos paikallinen järjestelmä sitä edellyttää. Kun osingot ovat myös Suomessa veronalaista tuloa, muodostuu kokonaisverorasitus ankaraksi, vaikka ulkomainen lähdevero voitaisiinkin veronhyvityslain mukaan vähentää Suomen valtionverosta. Siirtyminen yhtiöveron hyvitysjärjestelmään ei siis tuo mitään olennaista muutosta ei-verosopimusvaltioista kotiutettavien osinkojen verotukseen.

Kaikki viittaa siihen, että suomalaiset yritykset eivät tulevaisuudessaakaan tule ottamaan osinkoja sellaisista tytäryhtiöistä, jotka sijaitsevat ei-verosopimusvaltioissa. Jos voittojen kotiuttaminen kuitenkin yritystaloudellisten seikkojen takia näyttäisi välttämättömältä, päädyttäisiin todennäköisesti käyttämään jotakin kiertotietä. Yhtenä mahdollisuutena olisivat erilaiset siirtohintaoperaatiot. Toisaalta voitaisiin konsernin omistusrakenne järjestää niin, että osingot maksettaisiin kehitysmaasta ensin johonkin välivaltioon, jonka kanssa tuolla kehitysmaalla on verosopimus. Tällaiseksi osinkojen välisatamaksi olisi löydettävä maa, jolla on verosopimus myös Suomen kanssa.

Suomella ei ole verosopimusta myöskään varsinaisten verokeidasvaltioiden kanssa. Tällaisiin maihin perustettujen väliyhtiöiden voitosta ei siellä peritä veroa, ei ainakaan merkittävää veroa. Yritysverotusta uudistettaessa ei puututtu lainkaan yritysten pyrkimyksiin kumuloida voittojaan verokeidasmaissa sijaitseviin väliyhtiöihin. Toisaalta voi tyytyväisenä havaita, että verokeitaaseen kerätyt voitot tulevat verotuksen piiriin, jos nuo voitot kotiutetaan Suomeen.

⁴ Yhtiöveron hyvitysjärjestelmätyöryhmän muistio, Työryhmämuistio 1988: VM 15, s. 39.

5. *Osingot verosopimusvaltiosta*

Verosopimusvaltiossa sijaitsevan yrityksen verotukseen ei ole vaikutusta sillä, onko omistaja suomalainen vai siitä maasta kotoisin oleva taho. Meidän yritysverotusuudistuksemme ei tietenkään voi vaikuttaa myöskään ulkomailla perittävän lähdeverotuksen tasoon. Suomeen kotiutettavista osingoista peritään siis edelleen verosopimusvaltiossa lähdeveroa, joka tavallisimmin on 5 %:a.

Tätä kirjoitettaessa syksyllä 1989 meillä on voimassa lainsäädäntö, jonka mukaan myös verosopimusvaltiosta saadut osingot olisivat saajansa veronalaista tuloa. Tämä merkitsee täydellistä ketjuverotusta, mitä on vaikea hyväksyä nyt, kun puhtaasti suomalaisten yhtiöiden välisten osinkojen ketjuverotus on poistettu kokonaan. Hallitus on kuitenkin antanut eduskunnalle lakiesityksen, jonka mukaan suomalaisen elinkeinoa harjoittavan yhteisön ulkomailta saadut osingot vapautetaan väliaikaisesti Suomen verosta. Myöhemmin vastaava määräys tultaneen sisällyttämään Suomen verosopimuksiin.

Jos suomalainen ulkomailta osinkoa saava yritys ei jaa osinkoa edelleen osakkeenomistajilleen, säilyy ulkomaisesta tytäryhtiöstä kotiutettujen voittojen verotus siis pääpiirteittäin entisellään. Ulkomainen tytäryhtiö maksaa normaalin veron ja ulkomailla peritään verosopimuksen sallima lähdevero osingosta. Suomessa osingot ovat saajansa verovapaata tuloa ja lähdeveroa ei voi vähentää Suomen verosta.

Sen sijaan niiden yritysten verotus, jotka jakavat ulkomailta kotiutamiaan osinkoja edelleen osakkeenomistajilleen, muuttuu aivan olennaisesti. Vanhan lainsäädännön mukaan tällainen osinkojen läpijuokutus oli aivan erityisen edullista. Yhtiöveron hyvitysjärjestelmän keskeisenä ideana taas on, että kaikkia yrityksen saamia verovapaita tuloja verotetaan viimeistään siinä vaiheessa, kun niitä jaetaan osakkeenomistajille osinkoina. On ajateltu, että ulkomailta saadut verovapaat osingot eivät saisi tässä suhteessa olla poikkeuksen kohteena. Tämä merkitsee sitä, että ulkomailta kotiutettava ja edelleen osakkeenomistajille jaettava osinko on täydellisen kahdenkertaisen verotuksen piirissä. Itse asiassa veroa peritään kolmessa vaiheessa: tytäryhtiössä, emoyhtiön lähdeverona tytäryhtiön sijaintimaassa ja emoyhtiön täydennysverona Suomessa. On pantava erityisesti merkille, että lähdeveroa ei ilmeisesti voida vähentää täydennysverosta, vaikka verosopimuksen määräyksen mukaan vähennys Suomen verosta tulisi tehdä.

Otan esimerkin. Oletetaan tytäryhtiötä verotettavan 40 %:n verokannan mukaan ja lähdeverona pidetään 5 %:a.

Tytäryhtiön voitto	100
Tytäryhtiön vero	40
Tytäryhtiö maksaa osinkoa	60
Lähdevero ulkomailla	3
Emoyhtiön saama osinko	57
Suomen vero	22,8
Emoyhtiö maksaa osinkoa	34,2

Jos osingonsaajan marginaaliverokanta on 50 %, jää ulkomaiselta tytäryhtiöltä saadusta 100 yksikön voitosta osakkeenomistajan käteen puolet 57:stä eli 28,5 yksikköä.

Millaista tulee ulkomaisten sijoitusten kotiuttamispolitiikka sitten olemaan? Ymmärtääkseni yritykset eivät ryhdy maksamaan kahdenkertaista veroa. Mikään suomalaisyritys ei tule juoksuttamaan ulkomailla ansaittuja voittoja osakkeenomistajilleen muutoin kuin jonkintyyppisissä pakkotilanteissa. Verotusta käsitellään yrityksissä kustannuksena eikä järkevä yritysjohto voi hyväksyä järjestelyä, jossa verot vähentävät nettotulosta aivan olennaisella tavalla.

Voisivatko yritykset kuitenkin kotiuttaa ulkomaisten tytäryhtiöiden voitot Suomeen ja jättää ne jakamatta omille osakkeenomistajilleen? Vastaukseni tähän kysymykseen on epävarma. Tällöin ulkomaisten osinkojen kotiuttaminen merkitsisi voittojen jättämistä emoyhtiön vapaaseen omaan pääomaan. Nuo voitot koristaisivat tietenkin emoyhtiön tuloslaskelmaa ja tasetta, mutta konsernitasolla sillä ei olisi vaikutusta. Jos näin hankittua vapaata omaa pääomaa joskus käytettäisiin osingonjakoon, jouduttaisiin siltä osin maksamaan täydennysveroa. Vero-suunnittelun näkökulmasta tuollainen vapaa oma pääoma olisi käyttökelpoista tavaraa omien osakkeiden lunastustilanteessa ja osakaslainoja annettaessa. Tällaiset järjestelyt eivät kuitenkaan kuulu suuryritysten arkipäivään.

Oma ennustukseni on, että suomalaiset yritykset eivät tule lähivuosina merkittävässä määrin kotiuttamaan ulkomaisten tytäryhtiöiden voittoja Suomeen, ellei täydennysveroon liittyvää problematiikkaa jollakin tavalla ratkaista.

Suomalaisyhtiön osakkeenomistajan näkökulmasta nyt omaksuttava järjestelmä ei näytä hyvältä. Yritykset tekevät koko ajan ulkomaille suuria investointeja. Jos nuo investoinnit joskus tuottavat tuloa, ei sitä kannata jakaa omistajille. Omistajan kannalta suomalaisyritysten nopea kansainvälistyminen ei siis näytä erityisen houkuttelevalta.

6. Tulot kiinteästä toimipaikasta

Suurin osa suomalaisyritysten ulkomaisista investoinneista toteutetaan tytäryhtiöiden kautta. Joissakin tapauksissa yritykset kuitenkin havaitsevat mielekkäämmäksi toimia ulkomailla omissa nimissä, jolloin asemamaahan syntyy niin sanottu kiinteä toimipaikka. Suomalaisyri-tysten ulkomaisista kiinteistä toimipaikoista taloudellisesti merkittä-vimpiä ovat pankkien ulkomaiset konttorit. Suomalaiset liikepankit ovat viime vuosina saaneet tuntevan osan voitostaan nimenomaan ulkomais-ten toimipisteidensä kautta. Toisena merkittävänä kiinteiden toimipaik-kojen ryhmänä voi mainita rakennusyritysten ulkomaiset projektit.

Ulkomaisia kiinteitä toimipaikkoja verotetaan sijaintimaan verolain-säädännön mukaisesti. Niinpä Kansallispankin ja Yhdyspankin suuria Lontoon konttoreita verotetaan lähtökohtaisesti samojen sääntöjen mu-kaan kuin sikäläisiä itsenäisiä pankkeja. Suomi poistaa kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen soveltamalla joko vapautusmenetelmää tai hyvitysmenetelmää. Vapautusmenetelmä tarkoittaa sitä, että ulkomai-sen konttorin tulos jätetään Suomen verotuksen ulkopuolelle. Hyvitys-menetelmää sovellettaessa taas ulkomaisen konttorin tulo kuuluu Suo-messa verotettavaan tuloon, mutta Suomen verosta voidaan vähentää ulkomailla maksettu vero.

Suomi soveltaa Ison-Britannian sopimuksessaan vapautusmenetel-mää. Tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi Kansallispankin tai Yhdys-pankin Lontoon konttoreiden tulosta ei veroteta lainkaan Suomessa. Britannian verojen jälkeen jäävä nettotulos voidaan siis kirjata Suomes-sa pankin vapaaseen omaan pääomaan.

Nytkin verotus muuttuu ongelmalliseksi siinä vaiheessa, kun pankki ryhtyy jakamaan näitä ulkomailta ansaitsemiaan vapaita omia pääomia osakkeenomistajilleen. Osingonjakoon liittyy tässäkin tapauksessa ve-ronmaksuvelvoite. Tämä merkitsee sitä, että Britannian verojen jälkeen jääneestä tuloksesta noin 3/5 voidaan jakaa osakkeenomistajille ja noin 2/5 menee Suomen verojen maksuun. Britanniaan maksetut verot ovat tosin itse suomalaispankin maksamia eivätkä siis tytäryhtiön maksa-mia veroja, mutta ulkomaille maksettuja veroja ei oteta huomioon ver-tailuveroa laskettaessa.

Verosopimusten vapautusmenetelmän tarkoituksena on nimen-omaan poistaa kaksinkertainen verotus ja saattaa voimaan yhdenker-tainen verotus. Yhtiöveron hyvitysjärjestelmään yhdistettynä se näyt-tää kuitenkin saavan aikaan verotuksen kahdenkertaisuutta. Asiallisesti kysymyksessä ei kuitenkaan ole kansainvälinen kaksinkertainen vero-tus, vaan osakeyhtiön ja sen osakkeenomistajan välinen kahdenkertai-

nen verotus. Näin ollen tällaisen tuplaverotuksen poistaminen ei ole ensisijaisesti verosopimusasia, vaan siihen voitaisiin haluttaessa puuttua sisäisen lainsäädännön välinein. Missään tapauksessa verosopimusten vapautusmenetelmää ei voida tulkita niin, että estäisi täydennysveron perimisen Suomessa.

Useimmissa verosopimuksissaan Suomi soveltaa kuitenkin hyvitysmenetelmää. Nyt puheena olevaa verotuksen kahdenkertaisuuden ongelmaa hyvitysmenetelmä ei kuitenkaan poista, vaan ongelma nousee esiin, kun osinkoa jaetaan osakkeenomistajille. Verotuksellinen lopputulos ei myöskään ole riippuvainen siitä, onko kysymyksessä pankin ulkomainen konttori vai jonkin muun toimialan ulkomainen kiinteä toimipaikka.

Ulkomaisten kiinteiden toimipaikkojen tuoton kahdenkertainen verotus on jopa hankalampi ongelma kuin osinkojen tuplaverotus. Kiinteän toimipaikan tulos kartuttaa nimittäin automaattisesti suomalaisyhtiön vapaita omia pääomia, kun taas osingot voidaan kotiuttaa tänne tai jättää kotiuttamatta. Kiinteän toimipaikan ankara verotus ei siis ole sidoksissa ollenkaan ulkomaisen tuoton kotiuttamiseen, vaan se on seurausta ulkomaisesta verotuksesta ja kotimaisesta osingonjaosta.

7. Siirtohinnat

Kun avoimen osingonjaon verokustannukset ovat suuret ja kun ulkomaisen kiinteän toimipaikan voiton jakaminen osakkeenomistajille aiheuttaa ankan kokonaisverorasituksen, syntyy yrityksissä paineita ottaa voittoa ulkomaisista yksiköistä Suomeen erilaisin siirtohinnoin. Siirtohintamanipulaatiot ovat toki kiellettyjä kaikkien läntisten teollisuusmaiden verolainsäädännössä, mutta yleisesti tunnettua on, että faktisesti yritykset voivat useinkin huomattavassa määrin vaikuttaa siihen, kuinka yrityksen kokonaistulos jakautuu eri maissa oleviin yksiköihin. Siirtohinnoin tapahtuva ulkomaisen tuloksen ohjaaminen tänne on tietenkin ongelmallista tuon operaatiomaan veroviranomaisten näkökulmasta, mutta Suomen verotuloja tällaiset toimenpiteet vain lisäävät. On kuitenkin korostettava, että Suomen verolainsäädäntöä ei voida rakentaa sen varaan, että yritykset kotiuttaisivat ulkomaiset voittonsa illegaalisin menetelmin. Siirtohintamanipulaatioihin liittyy myös se piirre, että toiset yritykset pystyvät tuloksenohjaukseen helposti ja luontevasti, mutta peitelty voittojen kotiuttaminen on mahdotonta tai hyvin hankalaa yrityksissä, joissa sisäistä kauppaa ei ole lainkaan olemassa.